

M. van Doorn, *Het leven gaat er een lichten gang. Den Haag in de jaren 1919-1940* (Zwolle: Waanders, 2002, 328 blz., €29,50, ISBN 90 400 8718 0).

De hoofdtitel van dit boek is ontleend aan een citaat van wijlen burgemeester De Monchy. Daarmee impliceerde de burgervader dat Den Haag een welvarende stad moet zijn geweest. De algemene conclusie van dit boek is dat dit relatief inderdaad het geval was. Er was daarnaast wél sprake van een duidelijke scheiding tussen ‘arm’ en ‘rijk’. Dat was zelfs een letterlijke scheiding. Het welvarende deel van de Hagenaars woonde op de zandgronden, de minder gefortuneerden op veengronden. (109) Minder dan 10% van het totale aantal woningen bevond zich in typische arbeiders- en kleine-middenstandswijken. (109) Ook op een andere manier weet Van Doorn te bewijzen dat de gemiddelde ‘Hagenees’ het nog niet zo slecht had. Slechts 22% van de beroepsbevolking verdiende in 1930 minder dan f200,- per jaar. Ter vergelijking: in Rotterdam was dat percentage 39, terwijl het voor heel Nederland op 41,5 lag. (100-101) Een deel van de welstand van de regeringsstad is te herleiden tot het grote aantal ‘oud-Indiërs’ dat zich in de residentie vestigde. Vele koloniale ondernemingen, maar ook de fraaie omgeving en niet te vergeten de lage belastingdruk waren redenen waarom ‘Indischgasten’ vaak besloten in Den Haag te gaan wonen. (39-40) Van Doorn spreekt zelfs van een ‘Indisch complex’, dat bestond uit kantoren van koloniale bedrijven maar ook Indische restaurants en clubs. Tussen 1919 en 1939 besloot 34,7% van alle naar Nederland terugkerende ‘Indischgasten’ zich te vestigen in Den Haag. Wieteke van Dort zong klaarblijkelijk terecht: ‘Den Haag, de weduwe van Indië ben jij...’ Den Haag was ook voor een andere groep buitenlanders de plek bij uitstek om naar toe te gaan: van alle Duitse dienstbodes vond 29,9% em-plooi in de hofstad. (ijkjaar 1930; 30) Ook verder geeft de auteur graag percentages en getal-len; zo werkte toen maar liefst 9,5% van de Haagse beroepsbevolking bij een overheidsinstelling. (17.294 personen; 90)

Annexatie(pogingen) ten koste van omliggende gemeenten speelden reeds in de jaren tussen beide wereldoorlogen. De omliggende gemeenten verweerden zich heftig, echter met wisselend succes. Een belangrijk streven van het Haagse gemeentebestuur — inlijving van het hele grondgebied van Rijswijk en Voorburg — is echter niet gelukt. Den Haag moest zich tevreden stellen met ‘lapjes grond’. In totaal heeft Den Haag een drietal pogingen gedaan om deze gemeenten in te lijven. Telkens moest de ‘grote’ stad bakzeil halen. De laatste annexatiepoging mislukte door een uitglijder van de gemeente zelf. Zij keurde in 1933 de publicatie van een rapport goed waarin stond dat de gemeente nog voldoende ruimte had voor ruim 400.000 nieuwe inwoners! (179) De minister van binnenlandse zaken oordeelde dan ook dat er geen noodzaak was voor gebiedsuitbreiding.

Het boek heeft een aantal typografische onvolkomenheden. Zo zijn de hoofdstukken niet genummerd, maar verwijzen de eindnoten wel naar hoofdstuknummers. (‘Noten hoofdstuk 1’ etc.) Dat is vervelend, want de lezer moet óf in de inhoudsopgave gaan tellen met het ‘hoeveelste’ hoofdstuk hij bezig is óf bij elke hoofdstuktitel het juiste nummer schrijven. Daarnaast is het mijns inziens niet erg consequent dat de inleiding voetnoten kent, en de hoofdstukken eindnoten. Die eindnoten staan niet aan het einde van elk hoofdstuk maar na de bijlagen. De bijlagen verwijzen overigens ook naar hoofdstuknummers.

Het gebruik van noten is ook niet consequent. De meeste citaten worden verantwoord, maar een aantal weer niet. (voorbeeld op bladzijde 229) Daarnaast zijn de meeste citaten cursief weergegeven, maar weer niet allemaal. (zie bijvoorbeeld bladzijde 228) Een opvallend citaat is dat van Melis Stoke. (227) In hoeverre een uitspraak van de dertiende-eeuwse dichter past in, dan wel relevant is voor een boek over Den Haag in de jaren twintig en dertig van de

twintigste eeuw, is twijfelachtig. Jammer is ook dat woorden geheel overbodig worden afgebroken. Een 'afbreekstreepje' kun je verwachten aan het einde van een regel maar niet in het midden daarvan.

De laatste drie hoofdstukken van het boek (met als onderwerpen 'Annexatieperikelen', 'Politiek en bestuur' en 'Cultuur en recreatie') zijn prettig leesbaar. De zes hoofdstukken die eraan voorafgaan, kenmerken zich door veel statistische gegevens. Bovendien staan die hoofdstukken vol met tabellen en grafieken. Ook al ondersteunen die hoofdstukken de bewering 'het leven gaat er een lichten gang', de niet in cijfers geïnteresseerde lezer die op zoek is naar (jeugd-) herinneringen of gewoonweg leuke wetenswaardigheden, zal tussen al die cijfers moeten zoeken. De laatste drie hoofdstukken, en dan met name het allerlaatste, geven veel meer een sfeerbeschrijving van Den Haag in het interbellum.

M. A. de Winter

M. Beyen, *Oorlog en verleden. Nationale geschiedenis in België en Nederland, 1938-1947* (Dissertatie (bewerkt) Leuven 1999; Amsterdam: Amsterdam university press, 2002, 606 blz., €44,13, ISBN 90 5356 497 7).

In deze omvangrijke studie over de omgang met het verleden in België en Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog keert geregeld een bekend dilemma van de wetenschappelijke geschiedbeoefening terug: een te afstandelijke benadering van het verleden kan leiden tot een isolement van de geschiedwetenschap, terwijl een te veel aan engagement de wetenschappelijke betrouwbaarheid dreigt te ondermijnen. De eerste pool van dit dilemma bracht Jan Romein in 1939 treffend onder woorden: 'de verwetenschappelijking van de geschiedschrijving' had geleid tot desintegratie van het geschiedbeeld en daarmee tot haar ondergang als algemene cultuurwaarde. De toenmalige verwarring van het heden schiep immers meer dan ooit behoefte aan verankering in het verleden, zo stelde Romein in zijn oratie *Het vergruisde beeld*. De dubbele oorsprong van de moderne geschiedwetenschap (de negentiende-eeuwse symbiose van literatoren en politieke opvoeders enerzijds, erudieten en antiquaren anderzijds) manifesteert zich nog steeds in de haast onvermijdelijke gespletenheid van historici zowel vertellers als waarheidszoekers te zijn. Voor historici blijft het contact met hun publiek noodzaak. Rekening houdend met wat aan sporen van het verleden rest en anticiperend op de lezers, geven zij samenhang aan historische feiten door deze 'zinrijk' te rangschikken. Voor het onderhouden en revitaliseren van het culturele collectieve geheugen zijn historici daarom onmisbaar. In tijden van diepgaande crises komt deze gerichtheid op het publiek onder grote druk te staan.

De Belgische historicus Marnix Beyen beschrijft wat er met deze spanning in het historisch bedrijf gebeurde tijdens de Duitse bezetting van de Lage Landen: bij de productie, distributie en consumptie van geschiedbeelden, en bij de bescherming van het collectieve erfgoed. Beyen gaat uit van een historiografisch spectrum dat zich uitstrekt van het bewaren en ontsluiten van historische sporen door archivarissen, archeologen en monumentenzorgers tot het demonstren van geschiedbeelden door docenten, romanschrijvers en makers van tentoonstellingen. Ongeveer in het midden bevinden zich de academische historici. Behalve het archiefwezen worden de geschiedwetenschap, het geschiedenisonderwijs, de volkskunde en de museumwereld in deze periode belicht. De nadruk ligt op de 'gezagsvolle' vormen van omgang met het nationale verleden, op de pogingen om bepaalde geschiedbeelden geldigheid te verlenen.